

Overgang als kwaliteit

Het woord 'overgang' bevat voor mij de essentie van beweging en verandering. Het kan een beweging zijn van de ene plek naar de andere, zoals de overgang van mijn besloten achtertuin naar de openbare weg. Lopend van poort naar brievenbus ervaar ik een tussenruimte waar mijn privéplek langzaam overgaat in ruimte die ik met iedereen deel. Het vormgeven van zo'n overgang als geleidelijke verandering voegt extra kwaliteit toe aan zowel mijn privéruimte als de openbare ruimte. Niet alleen vanuit de beleving van die tussenruimte; het biedt ook extra's in gebruik. Ik kan daar bijvoorbeeld kliko's, fietsen of een auto kwijt, en een buurjongetje rijdt er graag rondjes met zijn driewieler. Maar bovendien geeft deze zone ruimte voor het onbekende en onverwachte: zo fungeerde mijn oprit en carport in coronatijd als plek voor buitenontmoetingen met de buurt, met familie en collega's. In het vakjargon van mijn beroepsgroep, de ruimtelijke ontwerpers, ontdek ik in deze overgangszone belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde, als complementair trio dat de basis vormt voor goede ruimtelijke kwaliteit. Het woord 'overgang' kan ook een beweging in de tijd zijn, zoals elke vrouw van mijn leeftijd maar al te goed weet. Zo'n beweging in tijd gaat gepaard met afscheid nemen van het oude, nieuwsgierigheid naar het nieuwe, afleren en aanleren. Ongemak verandert geleidelijk in nieuwe verworvenheden en kwaliteiten.

Als ik vanuit deze kwalitatieve mindset de huidige gesprekken over de overgangsgebieden beluister, vallen er een paar dingen op. Allereerst lijkt het alsof het zou gaan om te begrenzen gebieden, waar naast natuur en landbouw, een derde legenda-eenheid op de kaart verschijnt. Door een overgangsgebied als nieuwe categorie te benaderen met vaste grenzen dreigen kwaliteiten te verdwijnen die nu juist zo eigen zijn aan een overgang: de veranderlijkheid, de geleidelijkheid, de diversiteit en de flexibiliteit. In een natuurlijk systeem vinden we bij geleidelijke overgangen (gradiënten) de grootste biodiversiteit. Natuur is grenzeloos. Daar kunnen we veel van leren.

foto Wing

In overgangsgebieden staat veel te gebeuren

Het landelijk gebied is in beweging. Volgens sommigen zelfs in beroering. De directe aanleiding is de slechte toestand van de natuur in Nederland, naast een slechte waterkwaliteit en negatieve effecten van klimaatverandering. De komende jaren zal er veel moeten gebeuren om de opgaven, voor natuur en landschap liefst in samenhang, aan te pakken en ten goede te veranderen. Het Rijk heeft hiervoor twee Nationale Programma's gelanceerd: het *Nationaal Programma Landelijk Gebied* (NPLG) en het *Programma Natuur*. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de delen van het landelijk gebied die grenzen aan de Natura 2000-gebieden; de zogenaamde overgangsgebieden. Vanuit de gedachte dat maatregelen daar het snelst en direct effect sorteren voor de natuur, is er geld vrijgemaakt om aan de slag te gaan. Dit themanummer van het *Vakblad Natuur Bos Landschap* zoomt in op deze overgangsgebieden en biedt een waaier aan artikelen. Ze raken niet direct aan het praktische natuurbeheer, maar focussen meer op het beleid en ontwerp van overgangsgebieden met daarbij horende voorbeelden en geleerde lessen uit de praktijk. We hebben voor die focus gekozen omdat natuurherstel in Nederland pas echt van de grond komt als in het beleid aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan. Hoe zien die randvoorwaarden eruit? Welk beleid, welke kaders en welke principes liggen daaraan ten grondslag? Dit themanummer begint met het duiden van wat overgangsgebieden nu zijn en welke betekenis ze hebben voor de aangrenzende natuurgebieden. Ook besteden we aandacht aan ruimtelijke kwaliteit: hoe zouden overgangsgebieden eruit kunnen gaan zien? Zijn het plekken waar niet alleen de biodiversiteit toeneemt, maar waar tegelijk ook een aantrekkelijke landschap ontstaat waar het aangenaam verblijven is voor de mens? Vergeet niet dat bij alles wat er moet gebeuren om de natuur in een goede staat van instandhouding te krijgen, en dat het voor het grootste deel mensenwerk is om dat te bereiken. De artikelen over landschapsbiografieën en recreatie gaan hierop in. Twee artikelen bespreken wat in de praktijk al is bereikt en wat dit kan betekenen voor de toekomstige overgangsgebieden elders in het land. Het ene artikel gaat over tien jaar synergie tussen natuur en landbouw in de Ooijpolder, het andere belicht de rol die waterschappen hebben bij de (her)inrichting van gebieden om te voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water.

Wij bedanken het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voor het financieel mogelijk maken van dit themanummer. De lezers wensen wij veel leesplezier en inspiratie toe!

themahoofdredacteur Edwin Raap (Vakblad, RCE) & themaredacteuren Bart de Haan & Boki Luske (Vakblad), Jori Wolf & Jan Janse (Staatsbosbeheer) & Doetje de Jong (RCE)

De werkgroep overgangsgebieden van natuur- en landbouwpartijen schrijft op zoek te zijn naar 'een eigentijdse invulling voor de eeuwenoude relatie tussen natuur en landbouw'. Deze zoektocht maakt nieuwsgierig. In die oude relatie bestond het natuurbegrip zoals we dat nu kennen immers niet, net zo min als veel inheemse volkeren een woord voor natuur hebben. De heidevelden die we nu als natuurgebied beschermen, waren ooit onderdeel van een productief systeem van landbouw en veeteelt, met alle overgangen en biodiversiteit die daarbij horen. Eigenlijk één groot overgangsgebied?

We zitten in een spannende overgangstijd van een fossiele, lineaire economie naar een circulaire en grotendeels *biobased* economie. Het omgevingsbeleid heeft de draai gemaakt dat landgebruik weer de logica van het (levende) bodem- en watersysteem gaat volgen. Dit zijn hoopvolle ingrediënten voor die 'eigentijdse invulling' waar de werkgroep naar op zoek is. Deze overgangstijd kan opleveren dat we afscheid nemen van de bestaande functiescheiding en tegenstelling tussen landbouw en natuur, en nieuwsgierig op zoek kunnen naar nieuwe regeneratieve landschappen in alle denkbare schakeringen groen. Natura 2000 paste in de twintigste eeuw, maar is in zo'n nieuw verhaal een anachronisme.

Vanuit deze bespiegeling is de huidige benadering voor overgangsgebieden nog erg behoudend. De definitie is eenzijdig gericht op natuurdoelen en systeemherstel van de (Natura 2000) natuur. Werken aan systeemherstel van de (inherent aan natuurlijke processen verbonden) circulaire productiefunctie van landbouw- én natuurgebieden zou wel eens veel vruchtbaarder kunnen zijn, letterlijk én figuurlijk. Laat onbegrensde overgangsgebieden daarom de proeftuinen zijn voor nieuwe vruchtbaarheid, nieuwe biodiversiteit en nieuwe landschapskwaliteit.

Jannemarie de Jonge, Rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving en bedrijfspartner van Wing, partner in ruimte en ontwikkeling